

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2019. gada 1. martā Nr. 1-6/4
Uz 16.01.2019. vēstuli Nr.1-04/30-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesim Aldim Laviņam**
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

*Par viedokļa sniegšanu
lietā Nr. 2018-23-03*

Esmu saņēmis Jūsu 2019. gada 16. janvāra lēmumu (nosūtīts ar pavadvēstuli, kas reģistrēta 18.01.2019. ar Nr. 17), ar kuru Latvijas Republikas tiesībsargs ir atzīts par pieaicināto personu lietā Nr. 2018-23-03 “Par Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 “Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” 40. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam”. Lēmumā esmu uzaicināts rakstveidā izteikt viedokli par lietā apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112.pantam, kā arī par citiem jautājumiem, kuriem varētu būt nozīme lietā Nr. 2018-23-03. Lēmumam pievienota iesniedzēja pieteikuma kopija un Ministru kabineta (turpmāk arī – atbildētājs) atbildes raksta kopija.

Latvijas Soduzpildes kodeksa 47.¹ panta pirmajā daļā ir noteikts: “Notiesātajiem atļauts izmantot brīvības atņemšanas iestādes un personiskos televizorus un radiouztvērējus (bez balsu ieraksta iespējām), kā arī citu personisko sadzīves tehniku brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumos noteiktajā apjomā, laikā un kārtībā.” Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 “Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” 40. punkts noteic: “Saņemot brīvības atņemšanas iestādes administrācijas atļauju, notiesātie kamerās un koplietošanas telpās dienas kārtībā noteiktajā laikā var lietot personiskos radiouztvērējus, televizorus un tiem pievienojamās videospēles. Brīvības atņemšanas iestādes veikalā iegādāto pārtikas produktu saglabāšanai un sagatavošanai atļauts izmantot personiskos ledusskapjus un elektriskos ūdens sildītājus.”

Izvērtējot Jūsu lēmumam pievienoto pieteicēja pieteikumu un Ministru kabineta atbildes rakstu, sniedzu savu viedokli.

[1] Latvijas Republikas Satversmes tiesā (turpmāk – Satversmes tiesa) 2018. gada 28. septembrī saņemts iesniedzēja pieteikums jeb konstitucionālā sūdzība, kurā

iesniedzējs lūdz atzīt Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 “Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” 40. punktu (turpmāk – apstrīdētā norma) par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 112. pantam. Vienlaikus iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu arī Satversmes 64. pantam. Ņemot vērā, ka Satversmes tiesā nav ierosināta lieta par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 64. pantam, viedokli sniegšu tikai par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 112. pantam.

[2] Pieteicējs ir norādījis, ka ir gandrīz pabeidzis doktora disertāciju skaitļotājvalodniecībā jeb datorlingvistikā, kuras ietvaros viņš pēta valodas ar skaitļotāja palīdzību, pats izstrādādams metodes un to īstenošanai nepieciešamo programmu nodrošinājumu, strādājot gan ar teksta datiem, gan ar runas ierakstiem, kuru analīzei nepieciešama jaudīga skaitļotājtehnika – gan procesora, gan operatīvās atmiņas, gan diskatmiņas ziņā, kā arī specifisks programmu nodrošinājums.

2018. gada 23. martā iesniedzējs tika izdots Latvijas Republikai un tika ievietots Rīgas Centrālcietumā. 2018. gada 18. aprīlī iesniedzējs lūdza Rīgas Centrālcietuma priekšniekam atļaut radniekiem nodot viņam portatīvo skaitļotāju, kurš būtu pietiekami jaudīgs, kā arī saturētu disertācijas izstrādes pabeigšanai nepieciešamo informāciju un programmas. Pēc cietuma administrācijas lūguma 2018. gada 4. maijā pieteicējs iesniedza arī izziņu no Latvijas Universitātes, kurā bija apliecināts, ka iesniedzējs ir tās grāda pretendents. Savukārt 2018. gada 27. maijā iesniedzējs tika mutiski iepazīstināts ar atteikumu, kuru viņš pārsūdzēja Ieslodzījuma vietu pārvaldes (turpmāk – IeVP) priekšnieci. Pieteicējs saņēma 2018. gada 4. jūlija atbildi Nr. 1/12-B/2409, ka viņa sūdzība tiek noraidīta, pamatojoties uz apstrīdēto normu, kura liedzot iesniedzējam atļaut lietot personīgo datoru. Lēmumā norādīts, ka studijas doktorantūrā neietilpstot Satversmes 112. pantā garantēto tiesību uz izglītību tvērumā. Vienlaikus IeVP piedāvājusi iespēju lietot brīvības atņemšanas iestādes īpašumā esošo datoru bez interneta pieslēguma. Piekrītot izmēģināt piedāvāto datoru, iesniedzējs secināja, ka tas nav piemērots iesniedzēja mācību darba veikšanai.

[3] Satversmes 112. pantā ir nostiprināts, ka ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta.

[3.1] No pieteikuma izriet, ka pieteicējs apgūst augstāko izglītību doktorantūras studiju programmā. Secīgi tiks izvērtēta apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 112. panta pirmajam teikumam, jo iesniedzēja studijas neapšaubāmi attiecas uz augstākās izglītības iegūšanu, līdz ar to Satversmes 112. panta otrais un trešais teikums uz izskatāmo gadījumu nav attiecināms.

[3.2] Juridiski jēdziens “izglītība” aptver visus ar šo jēdzienu saistītos aspektus. Tiesības uz izglītību attiecas gan uz izglītojamajiem – bērniem un pieaugušajiem, gan uz izglītojošajiem – valsti un privātpersonām. Tās aptver visas izglītības pakāpes un visus izglītības veidus un ieguves formas, kā arī visas izglītojošās darbības un visu veidu

studijas.¹ Secinu, ka šajā jēdzienā ietilpst arī tiesības izmantot tos mācību līdzekļus, palīg līdzekļus un resursus, kuri ir pieejami un nepieciešami konkrētās izglītības apguvei.

[4.] ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka šā pakta dalībvalstis atzīst katra cilvēka tiesības uz izglītību. Tās vienojas, ka izglītības mērķim jābūt pilnīgai cilvēka personības un tā cieņas apziņas attīstībai, un tai jāstiprina cilvēktiesību un pamatbrīvību respektēšana. Šā panta otrās daļas c) apakšpunktā nostiprināta dalībvalstu apņemšanās nodrošināt vienādu augstākās izglītības pieejamību visiem atbilstoši katra spējām, ar visiem pieņemamiem līdzekļiem, un it īpaši pakāpeniski ieviešot bezmaksas augstāko izglītību.²

[4.1] Eiropas Savienības pamattiesību hartas 14. panta pirmā daļa paredz ikvienas personas tiesības uz izglītību, kā arī uz pieeju arod mācībām un tālākizglītībai.³ Savukārt Eiropas Sociālās hartas 10. panta pirmajā daļā ir nostiprināts: “Lai nodrošinātu efektīvu tiesību uz arodapmācību aizsardzību, Līgumslēdzējas puses apņemas vai nu nodrošināt, vai veicināt visu personu, invalīdus ieskaitot, tehnisko un arodapmācību, konsultējoties ar darba devēju un strādājošo organizācijām, un nodrošināt labvēlīgus apstākļus augstākās tehniskās un universitātes izglītības pieejamībai, kas ir balstīta vienīgi uz individuālām spējām.”⁴

[4.2] Līguma par Eiropas Savienību (konsolidētā versija) 166. panta (bijušā 150. panta) pirmajā daļā noteikts, ka Savienība īsteno arod mācību politiku, kas atbalsta un papildina dalībvalstu rīcību, pilnīgi respektējot dalībvalstu atbildību par arod mācību saturu un organizāciju. Viens no Savienības rīcības mērķiem ir uzlabot arod mācību pamatus un padziļinātas arod mācības, lai veicinātu integrāciju un reintegrāciju darba tirgū.⁵

[5] Manā ieskatā, lai pilnvērtīgi izprastu Līguma par Eiropas Savienību 166. panta saturu, nepieciešams noskaidrot, kas ietilpst jēdziena “arodapmācība” tvērumā. Eiropas Savienības tiesa ir devusi savu skaidrojumu arodapmācību saturam.

[5.1] Spriedumā lietā “Gravier pret Lježas pilsētu” tiesa norādīja, ka jebkura izglītības forma, kura sagatavo noteiktai kvalifikācijai, tirdzniecībai vai darbam, vai kura nodrošina nepieciešamo apmācību un iemaņas šādai profesijai, tirdzniecībai vai darbam ir arodapmācība⁶. Neskatoties uz studentu vecumu un apmācību līmeni, un arī tad, ja apmācību programma iekļauj vispārīgo izglītību. Savukārt spriedumā lietā “Blaižot pret Lježas Universitāti un citiem” atzīts, ka arodapmācība var tikt iegūta akadēmiskās izglītības ietvaros, kuru nodrošina universitāte.⁷ Spriedumā norādīts, ka ir pašsaprotami visu dalībvalstu izpratnē, ka šo valstu universitātes nodrošina studentus akadēmiskā

¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 637.lpp.

² ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām.

<http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-starptautiskais-pakts-par-ekonomiskajam-socialajam-un-kulturas-tiesibam>, aplūkots 25.02.2019.

³ Eiropas Savienības pamattiesību harta. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>, aplūkota 25.02.2019.

⁴ Eiropas Sociālā harta. <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1045>, aplūkota 25.02.2019.

⁵ Eiropas Savienības līguma konsolidētā versija.

https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/oj_c_2016_202_full_lv_txt.pdf, aplūkota 25.02.2019.

⁶ Eiropas Savienības tiesas 13.02.1985. spriedums lietā Nr.293/83 “Gravier v. City of Liège”, §30.

⁷ Eiropas Savienības tiesas 02.02.1988. spriedums lietā Nr.24/86 “Blaižot v.University of Liège and others”, §14.

līmenī ar noteiktām zināšanām, apmācībām un iemaņām, lai sagatavotu specifiskai profesijai.⁸ Spriedumā uzsvērts, ka universitātē iegūtās izglītības izslēgšana no arodapmācības definīcijas varētu novest pie atšķirīgas Līguma piemērošanas prakses dažādās dalībvalstīs.⁹ Tiesa netieši norādīja: tā kā doktora grāds apliecina sagatavotību profesijai, tad visas tā saņemšanai paredzētās studijas ir uzskatāmas par arodmācībām.¹⁰ Šādu pozīciju Eiropas Savienības tiesa ir ieturējusi arī spriedumā lietā “Lyyski pret Umeo Universitāti”.¹¹ Kā izņēmums tika norādīti vien gadījumi, kad studiju programmas īpašais saturs ir virzīts uz zināšanu vispārēju apguvi un papildināšanu, nevis lai sagatavotos profesijai.¹²

[5.2] No iepriekš minētā secināms, ka arī doktorantūras studijas un visas ar šīm studijām saistītās izglītojošās darbības kā augstākās izglītības sastāvdaļa (izņemot gadījumus, kad studiju programmas īpašais saturs ir virzīts uz zināšanu vispārēju apguvi un papildināšanu) ietilpst arodapmācību jeb arodizglītības tvērumā.

[6] Saskaņā ar Izglītības likuma 1. panta otro punktu augstākā izglītība ir izglītības pakāpe, kurā pēc vidējās izglītības iegūšanas notiek zinātnē vai mākslā, vai arī zinātnē un mākslā sakņota personības attīstība izraudzītajā akadēmisko vai profesionālo, vai arī akadēmisko un profesionālo studiju virzienā, sagatavošanās zinātniskai vai profesionālai darbībai. Savukārt augstskola Augstskolu likuma 3. panta pirmās daļas izpratnē ir augstākās izglītības un zinātnes institūcija, kas īsteno akadēmiskas un profesionālas studiju programmas, kurās citu studējošo starpā studē arī doktoranti¹³. Atbilstoši valsts akreditētai studiju programmai augstskolā var iegūt akadēmisko izglītību un šādus grādus: 1) akadēmisko bakalaura grādu; 2) akadēmisko maģistra grādu; 3) zinātnisko doktora grādu.

[6.1] Piemēram, viena no augstskolu studiju programmu īstenotajām kategorijām atbilstoši Augstskolu likuma 3. panta pirmās daļas 4. punktam ir dabaszinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas. Profesiju klasifikatora¹⁴ grupas “Vecākie speciālisti” profesiju mazās grupas “251 Programmētāji un lietojumprogrammu veidotāji un analītiķi” aprakstā norādīts, ka šajās profesijās nodarbinātie veic zinātniskās pētniecības darbus, plāno, izstrādā, raksta, testē un sniedz padomus, kā uzlabot informācijas tehnoloģiju sistēmas, aparatūru, programmatūru un lietojumprogrammas, kam jāatbilst noteiktām specifiskām prasībām. Saskaņā ar Latvijas Universitātes Datorikas fakultātē īstenoto studiju programmas “Datorzinātņu doktora zinātniskais

⁸ Turpat, §17.

⁹ Turpat, §18.

¹⁰ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 678.lpp.

¹¹ Eiropas Savienības tiesas 11.01.2011. spriedums lietā Nr. C-40/05 “Kaj Lyyski v. Umeå universitet”.

¹² Eiropas Savienības tiesas 02.02.1988. spriedums lietā Nr.24/86 “Blazot v.University of Liège and others”, §21; Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 678.lpp

¹³ Augstskolu likuma 44.panta pirmās daļas 5.punkts redakcijā uz 25.02.2019.

¹⁴ Ministru kabineta 2017.gada 23.maija noteikumu Nr.264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām" Pielikums “Profesiju klasifikators”, http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=80154, aplūkots 25.02.2019.

grāds”¹⁵ aprakstu programmas mērķis ir sagatavot doktora līmeņa speciālistus, kas varētu strādāt gan zinātnē (kā pētnieki un pasniedzēji), gan arī piedalīties un vadīt tehniski sarežģītu projektu realizēšanu programmēšanas industrijā. Kā redzams, tad doktora studiju rezultātā absolvents iegūtu iemaņas darboties ne tikai zinātnes jomā, bet arī iegūtu specialitāti tehniski sarežģītu projektu realizēšanā programmēšanas industrijā, proti, iegūtu praktiskas iemaņas darbam un turpmākās karjeras veidošanai un atbilstu vecākā speciālista ieņemamajam amatam.

[6.2] Lai arī šaurā Augstskolu likuma izpratnē doktorantūras studijas (izņemot profesionālo doktora grādu mākslās)¹⁶ nav uzskatāmas par profesionālo, bet gan par akadēmisko izglītību, ievērojot Eiropas Savienības tiesas sniegto skaidrojumu, uzskatu, ka Augstskolu likuma atbilstošās normas ir tulkojamas plašāk. Šādu viedokli pamatoju ar to, ka atsevišķos gadījumos pabeigtas doktorantūras studijas ir obligāts nosacījums, lai ieņemtu konkrētus amatus vai strādātu noteiktās profesijās. Tajā skaitā, piemēram, pabeigtas doktorantūras studijas jurisprudencē apliecina personas piemērotību ikviena tiesību un likumisko interešu aizstāvībai, jo atbilstoši Advokatūras likuma 14. panta otrajai daļai no advokāta eksāmena kārtošanas ir atbrīvoti tiesību zinātņu doktori.

[6.3] Līdz ar to secinu, ka doktorantūras studijas ietilpst Satversmes 112. pantā garantēto tiesību uz izglītību tvērumā, turklāt var būt vērstas ne tikai uz akadēmisko zināšanu papildināšanu, bet arī uz profesijas apguvi Eiropas Savienības tiesību izpratnē.

[7] Valstij tiesību aktos, tostarp Satversmē, nav noteikts pozitīvais pienākums ikvienam nodrošināt tiesības iegūt augstāko izglītību. Tomēr uzskatu, ka valstij ir pienākums, cik vien tas iespējams, neiejaukties ikviena tiesībās atbilstoši savām spējām apgūt izglītību un iesaistīties izglītojošās darbībās, tajā skaitā arī doktorantūras studiju programmā. Valstij būtu jāveicina tāda valsts politika, kura pēc iespējas veicinātu šo tiesību izmantošanu atbilstoši katra individuālajām spējām. Vēl jo vairāk, šāda veicināšana būtu nepieciešama visos līmeņos, jo Latvijas augstākās izglītības sistēmas raksturīga iezīme ir akadēmiskā personāla novecošanās. Latvijā ir viens no zemākajiem doktorantūras absolventu rādītājiem uz vienu iedzīvotāju Eiropā. Pēdējos gados doktorantūras absolventu kopskaits pakāpeniski palielinās, tomēr kāpuma temps joprojām nav pietiekami straujš, lai panāktu, piemēram, Igauniju un Lietuvu. Nelielais cilvēku skaits, kas apgūst augstākā līmeņa studijas, ir pārāk mazs, un tas apdraud augstākās izglītības sistēmas turpmāku attīstību, jo akadēmiskais personāls Latvijā pastāvīgi noveco. Zemais doktorantūras aktivitātes līmenis liecina arī par to, ka ir maz oriģinālu pētījumu, kas tiek veikti Latvijā.¹⁷ Tādējādi secināms, ka valstij ir vitāli nepieciešams veicināt augstākās izglītības, tajā skaitā doktorantūras studiju pieejamību, lai nodrošinātu veiksmīgu augstākās izglītības sistēmas attīstību.

¹⁵ Latvijas Universitātes studiju programmu un kursu katalogs. https://www.lu.lv/lv/nc/studijas/studiju-celvedis/programmu-un-kursu-katalogi/programmu-mekletajs/?tx_lustudycatalogue_pi1%5Bprogram%5D=31003&tx_lustudycatalogue_pi1%5Baction%5D=detail&tx_lustudycatalogue_pi1%5Bcontroller%5D=Course&cHash=6cfd7bb17d4f52a527ffc4c7cfed7db2, aplūkots 25.02.2019.

¹⁶ Augstskolu likuma 3.panta otrā daļa redakcijā uz 25.02.2019.

¹⁷ Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam, 8. Augstākās izglītības konkurētspējas uzlabošana. <https://likumi.lv/doc.php?id=266406>, aplūkots 25.02.2019.

[8] Tomēr jāatzīst, ka, lai gan Satversmes 116. pants neparedz tiesības ierobežot Satversmes 112. pantā noteiktās pamattiesības, tomēr Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski¹⁸, aizsargājot citas Satversmē garantētās vērtības, tajā skaitā citu personu pamattiesības un demokrātisku valsts iekārtu. Tomēr tas nenozīmē, ka šādi ierobežojumi pieļaujami jebkādā formā. Satversme kā vienots dokuments prasa, lai tajā garantēto pamattiesību ierobežojumi tiktu noteikti demokrātiskā valstī pieņemamā veidā, ciktāl tie nepieciešami mērķa sasniegšanai, tas ir, tiem jābūt samērīgiem (proporcionāliem) ar šo mērķi.¹⁹ Pamattiesību ierobežojuma mērķis ir atrast taisnīgu un saprātīgu līdzsvaru starp atsevišķas personas pamattiesībām, no vienas puses, un citām konstitucionālajām vērtībām, no otras puses. Šāda līdzsvara nodrošināšana pieļauj arī personas pamattiesību samērīgu ierobežošanu.²⁰ Līdz ar to atsevišķas notiesāto personu pamattiesības, tajā skaitā Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību, var tikt samērīgi (proporcionāli) ierobežotas, lai nodrošinātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

[9] Latvijā spēkā esošais tiesiskais regulējums attiecībā uz izglītības iespējām notiesātajām personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, ir noteikts Latvijas Soduzpildes kodeksā (turpmāk – LSIK). LSIK 61.³ panta 1. punktā ir noteikts, ka viens no notiesātā resocializācijas līdzekļiem ir notiesātā iesaistīšana vispārējās, profesionālās un interešu izglītības programmās. Savukārt šā likuma 64. panta pirmā daļa vispārīgi nosaka, ka brīvības atņemšanas iestādē resocializācijas ietvaros tiek organizēta profesionālās pamatizglītības apguve, lai notiesātie varētu strādāt, atrodies brīvības atņemšanas iestādē un pēc atbrīvošanas no soda izciešanas. LSIK 67. pantā noteikts, ka notiesātajiem mācības vispārējās un profesionālās izglītības iegūšanai organizē vispārējās un profesionālās izglītības iegūšanu regulējošajos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

[9.1] Atkarībā no brīvības atņemšanas soda izciešanas pakāpes, kurā atrodas notiesātais, kā arī no resocializācijas programmām, kurās viņš ir iesaistīts, likums paredz dažādus ierobežojumus, kuri var ietekmēt notiesāto personu iespējas apgūt izvēlēto izglītību. Piemēram, LSIK 41. panta sestā daļa paredz, ka notiesātajiem, kuri sodu izcieš atklātajos cietumos, ar brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka atļauju ir atļauts glabāt arī personisko datortehniku ar interneta pieeju, ja tā nepieciešama notiesātā izglītības apguves vai nodarbinātības nodrošināšanai. Savukārt LSIK 47. panta sestajā daļā paredzētas tiesības notiesātajiem, kas iesaistīti atkarību mazināšanas programmā, saņemt sūtījumus un pienesumus vienīgi mācību materiālus, ja notiesātais apgūst izglītību.

[9.2] Atbilstoši IeVP sniegtajai informācijai²¹ (kā izriet no Ministru kabineta atbildes raksta) 2018. gadā augstākās izglītības programmās bija iesaistīti 5 notiesātie. Atbildētājs arī norāda, ka notiesātie tiesības uz augstāko izglītību, tai skaitā tiesības studēt doktorantūrā, var īstenot tikai atbilstoši noteiktajam soda izciešanas mērķim un

¹⁸ Satversmes tiesas 26.11.2002. spriedums lietā Nr.2002-09-01, 1.punkts.

¹⁹ Satversmes tiesas 02.10.2002. spriedums lietā Nr.2002-04-03, 2.punkts.

²⁰ Satversmes tiesas 11.04.2007. spriedums lietā Nr.2006-28-01, 14.punkts.

²¹ Ministru kabineta atbildes raksts lietā Nr.2018-23-03 “Par Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumu Nr.423 “Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” 40.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112.pantam”, 13.lpp.

režīmam. Līdz ar to secināms, ka ieslodzījuma vietās netiek īstenots vispārīgs ierobežojums notiesātajiem apgūt augstāko izglītību, un iespēju robežās tās apguve tiek atbalstīta, kas ir vērtējams pozitīvi.

[9.3] Tomēr pieteicēja gadījumā jāņem vērā brīvības atņemšanas soda izpildes režīms, kurš viņam bija noteikts. Ņemot vērā, ka pieteicējs neatradās atklātajā cietumā, tad atbilstoši apstrīdētajai normai viņam nebija tiesību pienesumā saņemt doktora disertācijas rakstīšanai nepieciešamo datortehniku. No minētā izriet, ka pieteicējam nebija pēc būtības liegtas tiesības apgūt augstāko izglītību doktorantūrā, bet gan tika liegts izmantot konkrētus mācību līdzekļus (datoru bez interneta pieslēguma) mācību procesa īstenošanai – disertācijai nepieciešamo pētījumu veikšanai, jo apstrīdētā norma šādu priekšmetu jeb ierīču nodošanu slēgtā un daļēji slēgtā cietumā esošām personām nepieļauj.

[9.4] Neapšaubāmi, brīvības atņemšana pati par sevi ir saistīta ar virkni dažādu tiesību ierobežojumu. Tomēr šie ierobežojumi nav pašmērķis un redzams, ka ieslodzījuma vieta pēc iespējas atbalsta notiesāto personu centienus iegūt izglītību veidos, kuri nenonāk pretrunā ar soda izpildes mērķi un kārtību. Notiesātajām personām slēgtā, daļēji slēgtā cietumā un audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem nav iespējams, piemēram, apmeklēt lekcijas. Tomēr ieslodzījuma vietas, kā izriet no atbildētāja atbildes rakstā sniegtās informācijas, atbalsta iespējas notiesātajām personām iegūt augstāko izglītību tālmācības ceļā. Tāpat ieslodzījuma vietas iespēju robežās nodrošina iestāžu rīcībā esošo datoru izmantošanu. Atbilstoši IeVP sniegtajai informācijai ir bijuši gadījumi, kad diplomdarba aizstāvēšana organizēta videokonferences režīmā, izmantojot Skype programmatūru.²²

[9.5] Tomēr apskatāmajā situācijā apstrīdētā norma nepieļauj nekādu citu sadzīves tehnikas ierīču lietošanu, izņemot tās, kuras tajā nosauktas. Tajā skaitā arī datortehniku izglītības procesa nodrošināšanai. Turklāt arī tās sadzīves tehnikas lietošanai, kuras šajā normā nosauktas, ir nepieciešama cietuma priekšnieka atļauja, proti, individuālais izvērtējums.

[9.6] No minētā secinu, ka apstrīdētā norma pati par sevi neierobežo notiesāto personu Satversmes 112. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības uz izglītību, bet atsevišķos gadījumos var ierobežot personas tiesības saņemt un lietot izglītībai nepieciešamos palīglīdzekļus, tādējādi ierobežojot iespējas apgūt izvēlēto izglītību vēlamajā veidā un apjomā.

[10] Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka nav pieļaujama patvaļīgu ierobežojumu noteikšana pamattiesību īstenošanai. Pamattiesības var ierobežot tikai Satversmē noteiktajos gadījumos, ja to prasa svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība un ja tiek ievērots samērīguma princips.²³ Pamattiesību ierobežojumu noteikšanā ir jāņem vērā patvaļas aizlieguma principa prasības. Likumdevējs ir pakļauts likumības un tiesiskuma principam, kas izslēdz jebkādu patvaļas izmantošanas iespēju.²⁴ Vienlaikus Satversmes tiesa iepriekš ir atzinusi, ka tādu līdzekļu esamību, kuri personas tiesības ierobežotu

²² Turpat, 14.lpp.

²³ Satversmes tiesas 11.04.2006. spriedums lietā Nr.2005-24-01, 9.punkts.

²⁴ Plakane I. Pamattiesību ierobežošana Satversmē. Jurista Vārds, 2003. 8. aprīlis, Nr.14 (272), 5.lpp.

mazāk, bet vienlaikus prasītu nesamērīgi lielu ieguldījumu no valsts un sabiedrības, nevarētu uzskatīt par tādu, kuru valstij būtu pienākums izvēlieties.²⁵

[11] Turpmāk ir noskaidrojams: 1) kāds ir šāda ierobežojuma leģitīmais mērķis; 2) vai apstrīdētajā normā ietvertais tiesību ierobežojums ir samērīgs, un vai pastāv tikpat efektīvi, bet personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi.

[12] Leģitīmais mērķis. Ierobežojums notiesātajām personām (izņemot atklātajā cietumā esošos notiesātos) saņemt un izmantot personiskos datorus ir noteikts, lai nodrošinātu kārtību un drošību brīvības atņemšanas iestādē, ierobežojot tādu priekšmetu izmantošanu brīvības atņemšanas iestādē, ar kuriem var tikt izdarītas neatļautas darbības. Piemēram, liecību saskaņošana nepabeigtā kriminālprocesā, liecinieku ietekmēšanas plānošana, kā arī aizliegtas informācijas iegūšana (tai skaitā pornogrāfija, informācija par ieročiem u.tml.). Nav pieļaujama personiskā datora saņemšana un izmantošana slēgtajos, daļēji slēgtajos cietumos un audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem.

Līdz ar to apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir sabiedrības drošība.

[13] Ierobežojuma samērīgums un personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi.

[13.1] Vispārīgs aizliegums saņemt un izmantot personiskos datorus nodrošina to, ka notiesātajām personām slēgtajos, daļēji slēgtajos cietumos un audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem nav iespējams tos izmantot jebkādam darbībām, tajā skaitā gan likumīgām, gan arī nelikumīgām. Secīgi, izvēlētais līdzeklis nodrošina leģitīmā mērķa sasniegšanu. Tomēr ir jāņem vērā, ka šāds aizliegums nepieļauj šo ierīču izmantošanu arī likumīgām darbībām. Turklāt līdztekus aizliegumam saņemt un izmantot personiskos datorus ieslodzījuma vietās, apstrīdētā norma šobrīd nepieļautu arī tādu ierīču kā, piemēram, elektroniskās vārdnīcas, elektronisko grāmatu lasītāji, audiogrāmatas un to lasītāji, zinātniskie un grafiku kalkulatori u.tml. saņemšanu un izmantošanu. Lai gan tādas ierīces kā dators, iespējams, varētu izmantot, lai sazinātos ar citām personām (ja vien tiem ir nodrošināta piekļuve internetam, kuru iesniedzēja gadījumā viņš nelūdz nodrošināt), tad nav saprotams, kādā veidā pārējo iepriekš nosaukto priekšmetu saņemšana un izmantošana varētu šādu nelikumīgu saziņu nodrošināt.

Vēršu uzmanību, ka atbilstoši LSIK noteiktajam regulējumam daļēji slēgtajos cietumos tiek nodrošināta notiesāto apsardze un pastāvīga uzraudzība, bet slēgtajos cietumos - notiesāto pastiprināta apsardze un maksimāla uzraudzība.²⁶ Savukārt notiesāto lietošanā esošā sadzīves tehnika regulāri tiek pakļauta pārbaudēm.

[13.2] Izvērtējot, vai pastāv citi tikpat efektīvi, bet notiesāto tiesības mazāk ierobežojoši veidi, kā nodrošināt drošību ieslodzījuma vietās, uzskatu, ka šādu mērķi iespējams panākt, piemēram, ierobežojot tādu ierīču kā portatīvā datora lietošanas laiku un vietu, ieviešot noteikumu lietot ierīci ieslodzījuma vietas datorklasē, darbinieka uzraudzībā u.tml. Turklāt atkārtoti vēršu uzmanību, ka pašlaik apstrīdētajā normā atļautos priekšmetus notiesātajām personām ir iespējams saņemt un lietot tikai ar ieslodzījuma vietas priekšnieka atļauju. Tādēļ uzskatu, ka arī citu, apstrīdētajā normā neminētu, ierīču saņemšana un lietošana pēc notiesātās personas lūguma būtu izvērtējama katrā

²⁵ Satversmes tiesas 06.10.2010. spriedums lietā Nr.2009-113-016, 19.2. punkts.

²⁶ Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴ panta otrā daļa un 50.⁵ panta otrā daļa redakcijā uz 25.02.2019.

individuālā gadījumā atsevišķi. Šāda kārtība sekmētu notiesāto tiesību uz izglītību ievērošanu, turklāt šāds regulējums būtu efektīvāks, vērsts uz risku un ieguvumu izvērtēšanu katrā individuālā gadījumā, kā arī būtu samērīgs ar sabiedrības drošību un brīvības atņemšanas soda izpildes būtību un, manā ieskatā, neprasītu nesamērīgi lielu ieguldījumu no valsts puses.

[14] Ņemot vērā minēto, secinu, ka apstrīdētajā normā iekļautais ierobežojums ir nesamērīgi plašs, un ierobežo notiesāto personu tiesības iegūt izglītībai nepieciešamos līdzekļus arī tad, ja šo līdzekļu izmantošana pēc būtības neradītu sabiedrības drošības apdraudējumu. Iztrūkstot normatīvajos aktos noteiktai iespējai veikt individuālo izvērtējumu par notiesātās personas lūgumu atļaut saņemt un lietot ierīces izglītības vajadzībām, **apstrīdētā norma uzskatāma par nesamērīgu notiesāto personu tiesību ierobežojumu, tiktāl, ciktāl tā skar notiesāto tiesības uz izglītību.**

[15] **Apkopojot iepriekš minētos apsvērumus, uzskatu, ka apstrīdētā tiesību norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam tiktāl, ciktāl tā nepieļauj izglītības vajadzībām paredzēto ierīču saņemšanu un lietošanu, neparedzot individuālo izvērtējumu katrā konkrētā gadījumā, ievērojot soda izpildes režīmu un mērķus.**

[16] Piebilstams, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums kopumā ierobežo jebkādu citu normā nenosauktu sadzīves tehnikas priekšmetu un ierīču saņemšanu un izmantošanu tiem paredzētajā veidā, un kuru radītais sabiedriskās kārtības un drošības apdraudējums katrā gadījumā būtu izvērtējams individuāli. Uzskatu, ka līdz ar jaunā Kriminālsodu izpildes likuma pieņemšanu un, izstrādājot Ministru kabineta noteikumus par iekšējo kārtību ieslodzījuma vietās, būtu konceptuāli pārskatāms jautājums par priekšmetu lietošanu ieslodzījuma vietās, virzoties uz individuālu pieeju katrā gadījumā. Šāda pieeja straujas mūsdienu tehnoloģiju attīstības laikmetā ļautu izvairīties arī no tiesību normu novecošanas.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons